

MÜSLÜMAN DÜŞÜNCESİNDE MUSİBET-RAHMET İLİŞKİSİ

Ali Yıldız MUSAHAN (*)

Öz

Musibet, insana isabet eden hastalık, bela, sıkıntı gibi elem ve keder verici hâdiseler için kullanılır. İnsanın başına, kendi fiilinin neticesi olarak bir musibet geldiği gibi, insanın isteği dışında dış faktörlerin etkisiyle de musibet gelebilme, Kur'an'da Allah'ın insanları imtihan etmek için musibet verebileceğine işaret edilmektedir. İmtihan maksadıyla gelen musibetlerin çözümünde ölçüler yine Kur'an'da sabır mefhumuyla anlatılmaktadır. Musibete maruz kalan insan ise, acizliğinin, güçsüzlüğünün, zayıflığının farkına varmakta, musibetten ibret alıp hatasını düzeltmektedir.

Musibetin mümine verilmesindeki amaç, onların samimiyetini ölçmek, derecesini tayin etmek iken; gayr-i müslime verilmesi ise taptıklarının bätül olduğunu hatırlatıp gerçek yaratıcıya yönelmesini sağlamaktır. Mümin her musibetin rahmet olarak döneceğine inanır. Nitekim âyet ve hadislerde insanoğlunun ömrü boyunca üstesinden gelmek için uğraştığı, yorulduğu ve yıprandığı musibetlerin, zorlukların bedelinin bir rahmete ve merhamete vesile olacağı öngörülmektedir. İnsanların maruz kaldığı zulme, adaletsizliğe karşı kendi canını feda ederek şehit olmak, hak yolunda mücadele etmek için zorluk ve musibetlere göğüs germek ancak musibet-rahmet çerçevesinde anlam kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Musibet, Rahmet, İmtihan, Zorluk, Sabır, Mükâfat.

The Calamity and Mercy Relation in the Islamic Thought

Abstract

The calamity is used for any kind of illness, troubles, and problems which are causing suffering and grievous of human beings. While calamity might be result of one's own deeds, as a result of external factors, it also can be unwilling. The Qur'an indicates that God might send calamities to test the people. The solution for the calamities, which were sent for the propose of test, is presented with the concept of the patience in the Qur'an. When a person comes across a calamity, s/he realizes his/her ineffectualness, impotency, and weakness, and learn a lesson from this calamity, and then corrects what s/he did wrong.

While the calamity is sent to believers to test their sincerity, and to determine their levels; it is sent to non-Muslims to remind them that they worship untrue Gods, and to turning them towards to the true Creator. The believer believes that in exchange of every calamity which was sent by God, s/he will be awarded with God's mercy. The Qur'anic verses and hadiths (the prophetic traditions) foresee that humankind are working hard to cope with these calamities, and they get tired, distressed and worn out in their life span, because of that they are expecting these calamities will help to conduce toward to God's mercy and grace. Sacrificing their own lives through being martyrs or struggle for justice and rights at time they being subjected to cruelty and injustice and to confronting a calamity head-on, can only be understood with the frame of calamity-mercy balance.

Keywords: Calamity, Mercy, Test, Trouble, Patience, Rewards

*) Yrd. Doç. Dr., İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kelam Ana Bilim Dalı
(e-posta: aliyildizmusahan@gmail.com)

GİRİŞ

A. MUSIBET ve RAHMET KAVRAMLARININ TANIMI

Müslüman düşüncesindeki musibet-rahmet ilişkisine ve musibete maruz kalan insan için musibetin bir rahmet olup olmadığı konusuna geçmeden önce musibet ve rahmetin tanımına ve ne anlama geldiğine göz atmamız gerekmektedir.

1. Musibet ve Bela

Musibet, **ص-و-ب/s-v-b'** kökünden **صائب/esâbe** fiilinin ism-i fâilidir. **Savb**; inmek, üzerine isabet etmek anlamındadır. **Esâbe** ise isabet etmek, üzerine bela inmek manalarına gelir. Musibet; sıkıntı, felaket, aniden gelen bela anlamındadır¹ ve insanın başına gelen her türlü kötü durumu ifade etmektedir. Aynı şekilde Kur'an'da "**musibet**" kelimesinin "kötü durum"ları ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir.²

Musibetin ıstılahtaki manası "İnsanın canını sıkan ve üzüntü veren şey"³, "insanın başına gelen belâ, gam, keder, darlık, sıkıntı, meşakkat",⁴ ve "insanın başına ansızın gelen felaket, sıkıntı"dr.⁵ Kelim terminolojisinde ise "insanın genellikle kendi iradesi dışında ve beklemediği şekilde karşılaştığı durum"⁶ anlamında kullanılmaktadır.

Musibet anlamını ifade eden diğer bir kavram ise belâdır. Belâ kelimesi Allah'ın insanları denemek için verdiği maddî ve manevî sıkıntı, dert, gam ve külfet gibi anlamlara gelirken⁷ ıstihali olarak ise bir çeşit imtihan vesilesi olduğu, imtihanın ise hayır ve şer şeklinde olabileceği öngörülmektedir. Ayrıca musibet ve belâ hayır manası ile alındığında akabinde bir nimet-in'âm ile sonuçlanması beklenmektedir.⁸

Yukarıdaki tanımlardan hareketle musibetin, bir kimseye çeşitli felâketlerin, hastalık, ölüm, zarar, iflas, açlık, yoksulluk, kıtlık vb. şeylerin isabet etmesi, bu gibi afet ve im-

1) Hûri, Said eş-Şartûnî, *Akrabu'l-Mevârid fî Fusahî'l-Arabîyyeti ve's-Sevâid*, Beyrut, 1989, C.I, s. 667-668.

2) *2/el-Bakara/156; 3/Âl-i İmrân/165; 4/en-Nisâ/62, 72; 5/el-Mâide/106; 9/et-Tevbe/50; 28/el-Kasas/47; 42/eş-Şûrâ/30; 57/el-Hadîd/22.*

3) İbn Manzur, Ebi'l-Fadl Cemaledin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Daru's-Sadr matbaası, Beyrut, 1994, C.I, s. 535; Zamaşşeri, Muhammed b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşaf an Hakaiki Gavamidi't-Tenzîli ve Uyunu'l-Evâkîli fî Vucuhî't-Te'vil*, thk. Abdurazzak el-Mahdi, Daru't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 1997, C.I, s. 233.

4) Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 1998, s. 341.

5) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56dee9c993488.51703762 kaynağından 10 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.

6) Çağrı, Mustafa, "Musibet" maddesi, İslam Ansiklopedisi, TDV Yayınları, 2006, C. 31, s. 255.

7) Bkz. *2/el-Bakara/49; 7/el-A'raf/14; 8/el-Enfâl/17; 14/İbrahim/6; 37/es-Saffât/106; 44/ed-Duhân/33* vd.

8) İbn Manzur, *Lisânu'l-Arab*, C.XIV, s. 83-84.

tihanın insanı sarması şeklinde anlamalıyız. Bununla birlikte Müslüman düşüncesinde musibet kavramının, insana isabet eden hastalık, bela, sıkıntı gibi elem ve keder verici hâdiseler için kullanıldığı görülmektedir.

2. Rahmet

Rahmet kelimesi, **رَحْمَة/r-h-m** fiilinden türemiş olup, "birine merhamet etmek, esirgemek, birini bağışlamak, affetmek";⁹ aynı kelimeden türeyen **رَحِيمَة/rahhame** ve **تَرَحُّمَة/terahhame** fiilleri "Allah'ın acımasını, merhametini dilemek" manalarına gelmektedir.¹⁰

Rahmet kelimesi Kur'an'da türevleriyle birlikte 326 yerde geçmekte, rahmet şeklinde 114, Rahman olarak 57, rahim olarak 115 defa geçer. Buralarda rahîm tek başına yalnızca üç âyette yer alırken diğer yerlerde ise başka isimlerle kullanılmıştır. Rahmet azîz ile birlikte on üç yerde, rahmân ile birlikte altı yerde, gafûr ismiyle birlikte yetmiş iki yerde, tevvâb ile birlikte dokuz yerde, raûf ile birlikte sekiz yerde, vedûd, rab ve berr ile birlikte birer defa geçmektedir. Bundan başka erhamu'r-râhimîn şeklinde dört yerde, hayru'r-râhimîn şeklinde iki yerde, zurrahme şeklinde iki yerde, 'zû rahmeten vâsiaten' şeklinde de bir yerde geçmektedir.¹¹

Rahmet, Kur'an'da fiil olarak geçtiği yerlerde fâil Allah olmakta, masdar olarak kullanıldığı yerlerde ise genelde Allah'ın kullarına muamelesi konu edilmektedir. Rahmetin Allah'a nispeti rahmân ve rahîm isimleriyle. Her ikisi de Allah için kullanıldığı halde rahmân, Allah'a has bir isim olup Allah'tan başkasına nispet edilmez. Bu da uluhiyetin önemli yönlerinden birinin rahmet olduğunu ortaya koymasının yanında, uluhiyet ile rahmetin yakınlığını ve beraberliğini de ifade etmektedir.

Rahmet kavramı, yalnızca soyut bir acımayı ifade etmediğinden acıyı ve afeti yok edip yerine sevinci ve nimeti ikameye yönelik bir iyilik duygusunu akla getirmektedir. Nitekim bu duygunun tezahürü de bizzat nimet ve rızık gibi hususların ortaya çıkışını gerektirmektedir. Bu sebepten dolayı Rahmet kavramı; rahmeti kendi üzerine yazan,¹² rahmetiyle her şeyi kuşatıcı olan Allah'a¹³ nispet edildiğinde, O'nun nimet vermesini, lütufta bulunmasını ve rahmetinin eseri olan ihsanını anlatmaktadır.¹⁴

9) Nuru'l-Arabî, Muhammed, *Neseî Akaidi Şerhi*, haz. Mehmet Serhan Tayşi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 12.

10) Ан-Найм, Арабча-Ўзбекча Изохли Луғат, Абдулла Қодирий Номидаги Халқ Меъроси Нашриёти, Тошкент, 2003, s. 300.

11) Bkz. Arpağuş, Hatice K., "Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazab", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 2005, S. 29, s. 50.

12) 6/el-En'am/12.

13) 7/el-A'râf/156; 40/el-Mü'min/7.

14) Bkz. 2/el-Bakara/64, 157, 178, 218; 3/Âl-i İmran/8,74, 107, 157, 159; 4/en-Nisa/83,96, 113, 175; 6/el-En'am/12, 54, 133, 147; 7/el-A'râf/49, 56, 72, 151, 156; 9/et-Tevbe/21, 99; 10/Yunus/21,58,

B. KUR'AN'DA MUSİBET İLE İLGİLİ ÂYETLER

Kur'an'da musibet kelimesi on âyette geçmektedir. Ayrıca altmış dört yerde ölüm, fitne, kötülük, belâ, yaşlılık, azap, aşırı susuzluk, yorgunluk ve açlık gibi olumsuzlukların başa gelmesini ve iyilik, ilâhî lutuf, rahmet gibi olumlu durumlarla karşılaşmayı ifade etmek üzere musibetle aynı kökten gelen fiiller kullanılmıştır.

Kur'an'da insanların bazı zorluklarla imtihana tabi tutulacağı konusu "Sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden eksiltme ile imtihan ederiz. Sabredenlere müjdele ki; onlara bir musibet geldiği zaman: 'Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz' derler"¹⁵ âyetinde zikredilmekte, Allah'ın insanları korku, açlık, mal, can ve ürün kaybı gibi musibetlerle sınamaya tâbi tutacağı belirtilmektedir.¹⁶

Âyetin devamında musibete maruz kalan insanın zorluklar karşısında, "Doğrusu biz Allah'a aidiz ve muhakkak O'na döneceğiz" diyerek sabır ve metanetini kanıtlayanlara Allah'ın lutuf ve rahmeti müjdelemekte ve bunların doğru yolu bulmuş olduklarına işaret edilmektedir.

Diğer bir âyette bir insana veya topluma musibetlerin gelmesi, Allah'ın izni dâhilinde olduğu, "Başa gelen her musibet Allah'ın izniyle"¹⁷ âyetiyle belirtilmekte, kanaatimizce her musibetin arka planında "Rabbin bir sınaması"¹⁸ söz konusu olmaktadır.

Yine Kur'an'da "başımıza gelen herhangi bir musibet ellerinizle işlediklerinizden ötürüdür. O, yine çoğunu affeder"¹⁹ ve "başlarına kendi işlediklerinden ötürü bir musibet çattığında..."²⁰ mânâsında âyetler zikredilmektedir. Bu tür âyetlerden hareketle musibetin, insanların başına gelen musibetlerin çoğunun kendisinden kaynaklandığını,²¹ elleriyle yaptıklarından²² veya işlediği günahlarından²³ ötürü meydana geldiğini anlamaktayız.

86; 11/*Hûd*/9, 58, 66, 73, 94; 12/*Yusuף*/56; 15/*el-Hicr*/56; 17/*el-İsra*/24, 28, 57, 87, 100; 18/*Kehf*/10, 16, 58, 65, 82, 98; 19/*Meryem*/53; 21/*el-Enbiya*/75, 86; 24/*en-Nur*/10, 14, 20, 21; 27/*en-Neml*/19; 28/*el-Kasas*/46, 73; 30/*er-Rum*/33, 36, 50; 33/*el-Ahzab*/17; 35/*Fâtır*/2; 36/*Yâsin*/44; 38/*Sâd*/9; 39/*ez-Zümer*/9, 38, 53; 40/*el-Mü'min*/7; 41/*Fussilet*/50; 42/*eş-Şurâ*/48; 44/*ed-Duhân*/6; 48/*el-Fetih*/25; 57/*el-Hadîd*/28.

15) 2/*el-Bakara*/155-156.

16) Bkz. Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir, *Câmiü'l-beyân an te'vili Âyi'l-Kur'ân-Teşîriü't-Taberi*, thk. Ahmad Abdurrazik Bekrî, Dâru's-Salâm, 4.Baskı, Kâhire, 2009, C.I, s.783-785; Kurtubî, Ebî Abdullah, *Câmiü'l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fikr, trs., y.y, C.I, s.173-175; Mâturidi, Ebu Mansur, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Vanlioğlu, Daru'l-Mizan Yayınları, İstanbul, 2005, C.I, s. 276-280.

17) 64/*Teğabun*/11.

18) 2/*el-Bakara*/49.

19) 42/*eş-Şurâ*/30.

20) 4/*en-Nisa*/62.

21) 3/*Âl-i İmran*/165; 4/*en-Nisâ*/79.

22) 4/*en-Nisâ*/62; 28/*el-Kasas*/47; 42/*eş-Şurâ*/30, 48.

23) 5/*el-Mâide*/49; 7/*el-A'raf*/100.

Musibetin, insanın kaderini saran birer sır ve hayatın iradi olmayan kısmında mevcut olduğunun izahını, "ne yerde ne de kendi canlarınızda meydana gelen hiç bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce bir kitapta (yazılmış, ezeli bilgimizde tesbit edilmiş) olmasın"²⁴ âyetinde bulmaktayız.²⁵ İşbu âyette bahsi geçen musibetin önceden takdir edilmiş bir kader olması söz konusu iken, yukarıda geçen iki âyette²⁶ ise insanın başına gelen musibetten insanın bizzat kendisinin sorumlu olduğu açıkça izah edilmektedir.

Yukarıda örnek olarak zikrettiğimiz Kur'an ayetlerinden anlaşıldığına göre insanın başına kendi fiilinin neticesi olarak bir musibet geldiği gibi, kendi kusuru olmadığı halde de musibet gelebileceği, hatta Allah'ın insanları imtihan etmek için musibet verebileceği anlaşılmaktadır.

İmtihan maksadıyla gelen musibetlerin nasıl karşılanacağı hakkında ölçüler yine Kur'an'da sabır mefhumuyla anlatılmaktadır. "Başına gelen musibete sabret"²⁷, "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele!",²⁸ "Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin"²⁹ âyetleri musibeti defetmeye yönelik çabalar ile birlikte 'sabır' anahtar olarak sunulmakta, sabredenler sürekli müjdelenmektedir.³⁰

Geçmişten günümüze insanlar, acı ve ıstıraplara yol açan musibetlerin sebebini bulmaya çalışmakta, kimileri musibeti kâinatın mutlak yaratıcısı olan Allah'ın insanlara bir tür cezası olarak görmektedir. Çünkü Allah yukarıda söylediğimiz gibi, insanoğlunu bollukta ve darlıkta yani nimetleri çoğaltarak-eksilterek, çeşitli sıkıntılarla imtihan edeceğini Kur'an'da birçok defa hatırlatmaktadır.³¹ Görünen o ki, Allah musibetler neticesinde insanların samimiyetini, inançlarındaki sadakatini, ihlaslarını sınamaktadır.

Kur'an'da geçen "Kadınlara, çocuklara, altın ve gümüş cinsinden birikmiş hazinelere, soylu atlara, sığırlara ve arazilere yönelik dünyevî zevkler insanoğlu için çekici kılınmıştır"³² âyetinden hareketle, insanoğlu bu dünyada musibetin dışında kadınlar ve çocuklarla, zenginlik ve nefse hoş gelen ziynetlerle de sürekli sınanmaya devam edildiğini anlamaktayız.³³

24) 57/el-Hadid/22.

25) Kara, Necati, "Kur'an ve Sünnette Bela-Musibet", EKEV Akademi Dergisi, Kasım, 1998, C.I, S.3, s. 41.

26) 42/eş-Şûrâ/30; 4/en-Nisâ/62, Ayrıca bkz. Taberi, *Câmiü'l-beyân*, C. 9, s.7245-7246; Mâturidi, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, C.3, s. 307-308.

27) 31/Lokmân/17.

28) 2/el-Bakara/155.

29) 3/Âli İmrân/200.

30) Mâturidi, *Te'vilât*, C.I, s.280-281; Taberî, *Câmiü'l-Beyan*, C.3, s. 2111.

31) 2/el-Bakara/155-157; 7/el-A'raf/195; 21/el-Enbiyâ /35; 42/eş-Şûrâ/27; 67/el-Mülk/2.

32) 3/Âli İmrân/14.

33) Taberî, *Câmiü'l-Beyan*, C.3, s.1708-1709.

Yukarıda zikredilen âyetlere ve Kur'an'ın bütünü çerçevesinde musibet faktörüne baktığımızda, insanoğlunun sürekli muhatap olduğu ve maruz kaldığı musibetleri 'toplumsal' ve 'bireysel' olmak üzere ikiye ayırabiliriz. "Yeryüzünde gezmediler mi ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğuna bir baksınlar. Onlar kendilerinden daha güçlü idiler. Demek Allah onlara zulmediyor değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı"³⁴ âyetinin de bildirdiği gibi geçmişte birçok toplum çeşitli musibet ve felaketlerle darlık ve yokluk içinde helak olurken, bazı toplumlar ise bolluk ve refah içinde iken helak edilmiştir. Kur'an bize geçmiş toplumların kendi yaptıkları yüzünden başına gelen musibetler için Nuh'un kavmini,³⁵ Hud'un Ad kavmini,³⁶ Salih'in kavmi Semûd'u,³⁷ Lût'un kavmi Sedom'u,³⁸ Şuayb'ın kavmi Medyen'i,³⁹ Musa'nın kavmini, Firavun ve onun adamlarını,⁴⁰ diğer kavimlere gönderilen azapları⁴¹ önemle zikretmekte, insanoğlunun bunlardan ders çıkarması gerektiğinin altını çizmektedir. Demek ki Allah bolluğu ve kıtlığı, sıkıntıyı ve rahata, üzüntüyü ve sevinci, nimeti ve musibeti insanların düşünmeleri, ibret almaları için vermektedir. Öte yandan bireyleri korku, yokluk, varlık, kadın, zinet, makam, eğlence, doğal afetler, ölümcül hastalıklar, eşler, güzellik ve çirkinlik, sakatlık ile de sınamaktadır.⁴²

Kanaatimizce bolluk, refah ve huzura kavuşan insanoğlu, bu vesile ile kendisinin kim olduğunu ve nereden geldiğini, Allah'ın verdiği nimetlerin menşesini unutup böbürlenmesi, nihayetinde egemenlik davasına kapılması mümkün olabilmektedir. Musibete maruz kalan insanoğlu ise acizliğinin, güçsüzlüğünün, zayıflığının farkına varmaktadır. Kuran'da geçen "Biz insana nimet verdiğimizde o yüz çevirir, başını alır uzaklaşır. Fakat kendisine sıkıntı dokununca bir de bakarsın uzun uzun yalvarır durur"⁴³ âyeti de bu duruma işaret etmektedir. Dolayısıyla musibetlerin, belâların insanların dünya ve ahireti için bir hikmeti ve akabinde bir rahmeti olabileceği sonucuna varabiliriz.

C. MUSİBET-RAHMET İLİŞKİSİ

Kâinatın tek yaratıcısı olan Allah, insanlardan hangisinin daha güzel ameller işleyeceğini sınamak için bu dünya hayatını yarattığını bildirmekte,⁴⁴ insanların, kulluklarını icra

34) 30/er-Rûm/9, diğer âyetlere bkz. 32/es-Secde/26; 40/el-Mümin/82.

35) Bkz. 71/Nuh/25; 29/el-Ankebût/14; 51/ez-Zâriyât/46; 10/Yunus/73 vd.

36) Bkz. 11/Hüd/59; 54/el-Kamer/18-22; 41/Fussilet/14-16; 29/Ankebut/38; 26/eş-Şuâra/139; 38/Sa'd/14; 50/Kâff/14; vd.

37) Bkz. 27/en-Neml/48-52; 91/eş-Şems/13-14; 41/Fussilet/17; 69/el-Hakka/4-5; 51/ez-Zâriyât/43 vd.

38) Bkz. 29/el-Ankebut/31,34-35; 27/en-Neml/55; 15/el-Hicr/77; 51/ez-Zâriyât/37 vd.

39) Bkz. 7/el-A'raf/85,86, 92; 26/eş-Şuâra/190 vd.

40) Bkz. 7/el-A'raf/130-136; 8/el-Enfâl/52, 54; 54/el-Kamer/41-42; 26/eş-Şuarâ/67; 10/Yunus/90-92; 79/en-Nâziât/25-26; 43/ez-Zuhrufl/55-56 vd.

41) Bkz. 22/el-Hac/45, 48; 26/eş-Şuarâ/209; 23/el-Mü'minûn/41; 21/el-Enbiyâ/11, 14, 97; 30/er-Rum/9; 29/el-Ankebut/40; 28/el-Kasas/59; 18/el-Kehf/59; 14/İbrahim/13; 10/Yunus/13 vd.

42) 2/el-Bakara/155-156.

43) 41/Fussilet/51.

44) 67/el-Mülk/2.

ederken mal, can, evlat, zenginlik, hastalık gibi imtihan vasıtasıyla denenmeden bırakılmayacaklarını kesin bir dille ifade etmektedir. İnsanlar bu dünyada, birçoğu açlık, korku, yokluk, savaş, deprem, felaket, engel ve nimetlerin eksiltilmesi gibi musibetler üzerinden imtihana tabi tutulmaktadır.⁴⁵

Kuran âyetleri çerçevesinde bakıldığında insanoğlunun başına gelen musibetlerin iki ana sebebi olduğunu görebiliyoruz. Bunlardan ilki; insanoğlu kendi eylemleri sonucu, kötü davranışlarından dolayı başına bela ve musibetler gelmekte, zorluklara maruz kalabilmektedir. Zulüm, kaza, ölüm, hastalık, iflas, hırsızlık, savaş, çatışma vs. gibi maddi ve manevi sıkıntılar, buna örnektir. İkincisi, insanoğlunun elinde olmadan, ilahi kaynaklı ve dış çevre faktörleri sebebiyle maruz kaldığı musibetlerdir ki buna örnek olarak kuraklık, deprem, kıtlık, doğal afetler, sel, don, tufan, çökme, taşkın vs. gibi musibetler gösterilebilir.

Allah'ın Kur'an'da zikrettiği "Sizi imtihan edeceğiz",⁴⁶ "imtihan olunacaksınız",⁴⁷ "Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır"⁴⁸ şeklindeki âyetlerden ve Hz. Muhammed'in "Mümine eziyet verecek her şey ona bir musibettir"⁴⁹ şeklindeki ifadesinden, eğer musibet insanın isteği dışında ve elinde olmadan meydana geliyorsa, Allah'ın insanları musibetler vasıtasıyla da imtihana tabi tuttuğu anlaşılmaktadır.

Kelam biliminin musibet konusundaki vardığı kanaat ise, bu dünyada insana isabet eden acı, elem ve ıstıraplar, hem musibete maruz kalanların kendileri için hem yakınları ve çevredeki bireyler için birer ders, ibret içermektedir. İtikadî fırkalardan Mutezile, insanoğlunun çeşitli musibetlere maruz kalmasını bir imtihan vesilesi olarak görmekte, ancak musibete maruz kalan insana Allah'ın ahirette bir mükâfat vermesinin gerekli olduğunu öne sürmektedir.⁵⁰ Eş'arî ve Mâturidî kelamcıları musibetlerin ve bunlardan doğan acı ve ıstırapların varlığı ile birlikte, bunların ibret ve imtihan olduğu konusunda mutezile ile hemfikirdirler. Ancak Mutezile'nin ileri sürdüğü musibetin karşılığında ahirette mükâfat vermenin Allah üzerinde vacip olduğu konusuna karşı çıkmışlar, mükâfatın ancak Allah için caiz olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁵¹

45) 2/el-Bakara/155-157; 7/el-A'raf/95; 21/el-Enbiyâ/35; 42/eş-Şûrâ/27.

46) 21/el-Enbiyâ/35.

47) 3/Âli-İmran/186.

48) 2/el-Bakara/49.

49) Suyutî, Celalüddin Addurrahman b. Ebî Bekr, *el-Câmû's-Sağır fi Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezir*, Kahire, 1982, C.II, s.93.

50) Kâdî Abdulcebbar, *el-Muhtasar fî Usulu'd-Dîn (Resailu'l-Adl ve't-Tevhid)*, thk. M.Umara, Kahire, 1971, C. I, s. 228; Kâdî Abdulcebbar, b.Ahmed, *Şerhu Usulu'l-Hamse*, thk. Abdulkerim Osman, Kahire, 1996, s. 485.

51) Mâturidî, Ebu Mansur, *Kitâbu't-Tevhid*, thk. Muhammed Aruçi, T.D.V. Yayınları, Ankara, 2003, s. 351-458; Gölcük Şerafettin-Toprak Süleyman, *Kelâm*, Tekin Kitabevi Yayınları, Konya, 1998, s. 264-266.

Kelam biliminin üzerinde önemle durduğu; insanın maruz kaldığı musibetin bir rahmet olup olmadığını tartıştığımızda, musibetin bir rahmete vesile olabileceğinin gerekçesi, Kur'an'da insanın hayır ve şer ile⁵² diğer bir ifadeyle, nimet ve musibetle imtihan edileceği açıkça beyan edilmiş olmasında yatmaktadır. Çünkü Allah'ın bu dünyada insanları imtihana tabi tutması ve sınaması söz konusu olduğunda, bir insanın başına hayır veya musibet geldiğinde insanın nasıl davranacağı, nasıl bir tavır takınacağı konusu, imtihanın önemli bir parçası olarak önümüze çıkmaktadır.⁵³

Kura'nda "Sizi biraz korku, biraz açlık, biraz da mallardan, canlardan ve mahsullerden eksiltme ile imtihan ederiz. Sabredenlere müjdele ki; onlara bir musibet geldiği zaman: 'Biz Allah içiniz ve biz O'na döneceğiz' derler"⁵⁴ âyetinde insanoğluna bildirildiği gibi, Allah müminleri de kâfir ve münafıkları da çeşitli musibetlerle imtihana tabi tutmaktadır. Allah kullarına verdiği musibetler ile müminlere sabırları sebebiyle mükâfat vermeyi taahhüt etmekte, münafıkların tevbe etmelerini, kâfirlerin ise iman etmelerini ve hakikati idrak etmelerini dilemektedir.⁵⁵ Bununla birlikte musibetin mümine verilmesi, onların samimiyetini ölçmek, derecesini tayin etmek; kafire verilmesi ise, taptıklarının batıl olduğunu hatırlatıp gerçek yaratıcıya yönelmesini sağlamak içindir.⁵⁶ Burada önemle vurgulanması gereken husus ise Allah hem müminlere hem de mümin olmayanlara adil bir şekilde fırsat vermekte, hem mümine hem kafire musibet ve belâ verebilmektedir.⁵⁷

Aslında, insanın elinde olmadan dış faktörlerin etkisiyle meydana gelen musibet, kader ve kaza kapsamında ele alınmalıdır. Çünkü bu durum insanın başına gelen musibetin insanın kendi yaptıklarından dolayı mı, kendi dışındaki başka kişilerin kusuruyla mı, yoksa ilahi bir yazgı sonucunda mı meydana geldiği sorusunu ortaya çıkarmaktadır.

Bilindiği gibi, kader kavramının en açık izahı, Allah'ın bir şeyi önceden planlaması, kaza ise bu planın gerçekleşmesidir.⁵⁸ Kaza ve Kader, Allah'ın "ilim", "irade" ve "kudret" sıfatlarına iman etmenin zorunlu bir neticesidir. İşte tam bu anlamda kaza ve kadere inanmak, imanın altıncı rüknü sayılmıştır.⁵⁹

52) 21/el-Enbiyâ/35; 2/el-Bakara/155-156.

53) Kurtubî, *Câmiu'l-Ahkam*, C.11-12, s.287.

54) 2/el-Bakara/155-156.

55) İmam A'zam Ebu Hanife, El-Vasiyye, (Nşr. Zâhid Kevserî, çev. Mustafa Öz, İmam-ı A'zam'ın Beş Eseri İçinde), İstanbul, 1992, s. 89; Karagöz, İsmail, *Kur'an'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*, Çelik Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1996, s. 74.

56) Kara, "Kur'an ve Sünnette Bela-Musibet", s. 45.

57) Razi, Fahreddin, *Mefatihul-Gayb*, Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, İstanbul, 1307, C.III, s. 81.

58) İbn Teymiyye, *El-Kazâü ve'l-Kader*, thk. Ahmet Abdurrahim-Sayyid Jumayli, Daru'l-Kutubi'l-Arabi, Beyrut, 2008, s. 9.

59) el-Kazvîni, İmam Ebu'l-Kâsım, *Şuabu'l-İman Muhtasarı*, Polen Yayınları, İstanbul, 2005, s. 36-37; Ehli Sünnet akaidinde de iman şartlarından birisi, iyiliğin ve kötülüğün Allah'tan geldiğine inanmaktır. (Bkz. Aliyyu'l-Kari, *Şerhu'l Fikhu'l-Ekber Li Ebi Hanife*, Daru'n-Nefais, 2. Baskı, Şam, 2009, s. 48-49).

Musibet-rahmet ilişkisini Kaza ve Kader kapsamında ele aldığımızda, Kur'an âyetleriyle Hz. Muhammed'in hadislerinde hem cebir hem de irade hüriyetini gösteren ifadelerin bulunduğunu görüyoruz. Mesela “De ki, Hak Rabbinizdendir. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin...”⁶⁰, “Biz sana kitabı insanlar için hak olarak indirdik. Kim hidayete ererse bu kendisi lehinedir, kim de saparsa kendi aleyhine sapmış olur. Sen onlardan sorumlu değilsin...”⁶¹, “Semud’a gelince biz onlara doğru yolu gösterdik, ama onlar körlüğü hidayete tercih ettiler...”⁶² ayetleri, ayrıca Muhammed (a.s.)’in Amr b. Kurre’ye söylediği “Allah seni güzel bir şekilde rızıklandırdı ama sen, Allah’ın sana helal olarak verdiklerinin yerine haram olanları tercih ettin...”⁶³ hadisi insanın yaptığı işlerde irade ve tercih sahibi olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan “Kâfirleri uyarsan da uyarmasan da birdir. Onlar iman etmezler. Allah onların kalpleri, kulakları ve gözleri üzerine mühür vurmuştur.”⁶⁴, “Onları siz öldürmediniz, lakin onları Allah öldürdü, attığın zaman da sen atmamıştın, Allah atmıştı...”⁶⁵, “Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Onların seçme hakkı yoktur...”⁶⁶, “Âlemlerin rabbi olan Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz...”⁶⁷ ayetleri ile “kişi uzun bir süre cennetliklerin amelini yapar da en sonunda cehennemliklerin ameli ile hayatı son bulur. Bir başkası da uzun süre cehennemliklerin amelini işler de en sonunda cennetliklerin ameli ile sona erer”⁶⁸, “İnsanın acizliği ile zekiliği dâhil olmak üzere her şey kaderledir”⁶⁹ hadisleri ise cebri ifade etmektedir.⁷⁰

Bu durumda, musibetin kader ile ilgisi söz konusu olduğunda, akla hemen insanın kaçamadığı zorunlu bir kader anlayışı gelmemelidir. Çünkü kaderin, mahlûkatın yaratılış planı, irademiz dışında başımıza gelen hadiseler ve insanın iradi fiillerinin takdiri olmak üzere üç yönlü düşünülmesi gerekir. Kaderin taalluk ettiği kısım işte bu üç durumu kapsamaktadır.⁷¹

Musibetin kaza ve kader ile bağlantısının haricinde musibetlerin aşılması için sabır mefhumu da önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Lügatte tutmak, hapsedmek

60) 18/el-Kehf/29.

61) 39/ez-Zümer/41.

62) 32/es-Secde/17.

63) İbn Mâce, *Hudud* 38.

64) 2/el-Bakara/6-7.

65) 8/el-Enfâl/17.

66) 28/el-Kasas/68.

67) 81/et-Tekvir/29.

68) Müslim, Kader 4.

69) Müslim, Kader 4.

70) 13/er-Ra'd/8; 25/el-Furkan/2; 9/et-Tevbe/51; 37/es-Saffat/96; 39/ez-Zümer/62; 7/el-A'raf/178 vd) Kur'an âyetleri kâinattaki her şeyin Allah'ın tayin ettiği bir kadere bağlı bulunduğuna işaret etmektedir. (3/Âli İmrân/145,154; 6/el-En'âm/2,35; 18/el-Enfâl/68; 11/Hüd/56 vd.)

71) Bkz. İbn Teymiyye, *El-Kazâü ve'l-Kader*, s. 9-25; el-Cevziyye, İbn Kayyim, *Kaza ve Kader*, çev. Murat Karaçizmeli, Karınca Yayınları, İstanbul, 2009, s. 27-29,40-45.

manasına gelen sabrın ıstılahtaki anlamı kişinin kendi nefsinin çekici ve kötü şeylerden koruması, bir şeyin acısına katlanması, metanet göstermesidir.⁷² Sabır, aklın ve dinin gerekli gördüğü ölçüde nefsi hapsedmek manasına gelen bir disiplindir⁷³ ve imanın nefis karşısında direnmesidir.⁷⁴

Kuran'da sabır ile ilgili geçen âyetlere bakıldığında genellikle sabrın bir fazilet olduğu, mümin olmanın önemli bir özelliği, niteliği olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin; "Sabredenleri müjdele. Onlara bir musibet geldiği zaman, 'Biz Allah içiniz, biz O'na döneceğiz' derler",⁷⁵ "...İnsanlar hüsrandır, ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır"⁷⁶ âyetlerinde öğüt verildiği gibi mümin insan, başına bir musibet geldiğinde hem sabretmesi gerektiği, hem diğer müminlere ve insanlara sabrı tavsiye etmenin yüksek fazilet olduğu vurgulanmaktadır.⁷⁷ Burada altının çizilmesi gereken önemli bir husus, insan için önemli olanın önlenebilir musibetlere katlanmak değil, musibetten korunma yönünde önlem almak, başa gelen bir felâkatten kurtulmak için her türlü çabayı göstermek, kurtulma imkânı bulunamaması halinde durumu sabırla karşılamak, kastedilmektedir.⁷⁸

Musibete maruz kalan insan için, Kur'an'da "Mallarınızın sarfı, canlarınızın musibeti hakkında imtihan olunacaksınız. Sizden evvel kendilerine kitap verilenlerden ve Allah'a ortak koşanlardan da çok incitici sözler duyacaksınız. Eğer sabreder, sakınırsanız, işte bunlar yapmaya değer işlerdendir"⁷⁹ âyeti musibetin ve sabrın hikmeti, özellikle musibetin sonunun rahmete dönüşebileceği anlatılmaktadır.⁸⁰

72) Ан-Найм, Арабча-Ўзбекча Изохли Луғат, s. 446-447.

73) el-İsfahanî, Râgip, "N-F-S" maddesi, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*, thk. Adnan-Safvan Dâvudî, 1. Baskı, Daru'l-Kalem Yayınları, Beyrut, 1992, s. 273.

74) İmam Gazâlî, *Kimyâ-yı Saadet*, çev. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul, 2014, s. 566

75) *2/el-Bakara/155*.

76) *103/el-Asr/2-3*.

77) Kur'an'da zikredilen "Kim sabreder ve (yapılan kötülüğü) affederse, şüphesiz bu, çok önemli işlerden birisidir" (*42/eş-Şûrâ/43*); "...namazı dosdoğru kıl, iyiliği emret, kötülüğü nehyet ve başına gelen musibetlere sabret. Çünkü bunlar kesin ve önemli işlerdendir" (*31/Lokman/17*); "Rabbin için sabret" (*74/el-Müddessir/7*) "Sabırla ve namazla (Allah'tan) yardım isteyin. Şüphesiz ki bu, Allah'tan korkanlardan başkasına ağır gelir" (*2/el-Bakara/45*) "Sabredene Allah yardım eder. Allah sabredenlerle beraberdir" (*2/el-Bakara/153; 16/en-Nahl /110*) gibi birçok âyet zikredilmekte, sabrın sonunun rahmet olduğu, Allah'ı anmakla birlikte sabretmenin hayırlı sonuçlar doğuracağı, yine Allah'ın her zaman sabredenlerin yanında olduğu bildirilmektedir.

78) Bkz. İmam Gazâlî, *İhya-u Ulûm'id-Dîn*, trc. Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul, 2014, C. 4, s. 139-149.

79) *3/Âli-İmrân/186*.

80) Mâturidi, *Te'vilât*, C.2, s.505.

SONUÇ

Tarihin her döneminde fertler ve toplumlar çeşitli zorluk ve musibetlere maruz kalmıştır. Nitekim yaşamında sıkıntı, musibet ve meşakkat çekmeyen kimse yoktur. Çünkü Allah insanları kıtlık, yokluk, işsizlik, deprem, yangın, fitne, fesat, çekişme, tefrika, hastalık ve savaş gibi çeşitli musibet ve zorluklarla imtihan etmektedir. Bunun yanında Allah, insanın bu imtihanda başarılı olabilmesi için ona değişik şekil ve oranlarda imkân, akıl, tefekkür vermiş ve sabır, irade, istiaat gibi niteliklerle donatmıştır (2/el-Bakara/44; 18/el-Kehf/29; 7/el-A'raf/179, vd).

İnsanoğlu, çektiği bu musibet ve meşakkatlerin sebebini, niçin yaratıldığı, nereden gelip, nereye gideceği sorusunu yaratılışın ilk gününden beri bulmaya çalışmaktadır. Bu soruya Kur'an'da geçen, "Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım" (51/ez-Zâriyât/56) ve "Allah, amel (davranış) bakımından hanginizin daha iyi (ve güzel) olacağını denemek, imtihan etmek için ölümü ve hayatı yarattı" (67/el-Mülk/2) âyetleri cevap niteliği taşımaktadır. Bu âyetlerden hareketle insanların yaratılış gayesinin öncelikle Allah'ı tanımak ve O'na ibadet etmek olduğunu, bu ibadet sürecinde insanoğlunun varlık ve yokluk ile kötülük ve iyilik ile musibet ve zorluk ile imtihana tabi tutulacağını anlıyoruz.

İnsanoğlunun bu zorlu imtihana tabi tutulmasındaki diğer bir sebebini, Kuran'da geçen "...Andolsun ki biz onlardan öncekileri denedik ki, Allah doğru olanları bilsin ve yalancıları da bilsin (ortaya çıkarsın)" (29/el-Ankebût/2,3) âyetinde ifadesini bulduğu gibi Allah, insanoğlu zorluk, musibet ve bolluk, nimet gibi vasıtalarla bu dünyada imtihan etmekle, ihlaslı müminin münafıktan, doğrunun yalancıdan ve imanında sarsıntı geçirenin sebat edenden ayırt edilmesini dilemektedir. Bununla birlikte "Görmüyorlar mı onlar, her yıl bir iki defa (çeşitli belalarla) deniyorlar yine de tövbe etmiyorlar, ibret almıyorlar" (9/et-Tevbe/126) anlamındaki birçok âyet ise Allah'ın insanları imtihan etmek için çeşitli musibetlere maruz bıraktığına işaret etmekte, dolayısıyla ilahi teklifleri, buna bağlı olarak bela ve musibetleri sabırla karşılamanın karşılığı insanoğlu için sevap ve rahmet olarak döneceği ifade edilmektedir.

Musibetlerin rahmet olarak döneceği ve bu dünyanın imtihan süreci olduğu düşünüldüğünde, insan nefsinin hoşuna gitmediği ve hayatını kararttığı olayların, musibetlerin ilâhî bir ikaz olup insanı yanlış yoldan geri çevirmeye vesile olduğu (32/es-Secde/20-22) veya günahlara keffâret olabildiği sonucuna varıyoruz. Bundan dolayı Allah'a inananlar her musibetin karşılığında bir rahmetin olduğunu bilmelidir. Bununla birlikte her zorluğun arkasından mutlaka bir kolaylık geleceğini (94/el-İnşirâh/5-6) vaadeden Allah, fertleri ve toplumları sürekli musibet ve zorluğa muhatap etmemekte, her zorluktan sonra mutlaka bir kolaylık gelme düzenini takdir ederek rahmetini tecelli ettirmektedir.

Bu dünyada insanların bir yandan nimet, rahmet ve imkânlarla, diğer yandan musibet, zorluk ve engellerle imtihana tabi tutulacağı hususu Kur'an'da açıkça beyan edilmiştir (21/el-Enbiyâ/35). Bu âyet çerçevesinde insan yaşamı incelendiğinde hakikaten, aynı toplumda yaşamalarına rağmen her bireyin başına gelen musibet ve imtihan farklı

olmaktadır. Kimisi fakirlik, yokluk, açlık ve hastalıkla mücadele ederken, kimisi de imkânlarının güvenliği ve çoğalması için uğraşmakta, yine kimisi de zulüm ve korku altında hayatını sürdürmeye çalışmaktadır.

İnsanoğlu sadece musibet ile sınanmakla kalmamakta, aynı zamanda nimet ve imkânların bol verilmesiyle de imtihana tabi olmaktadır. Bu bağlamda Kur'an'da zikredilen "Sonra o gün (kıyamette) nimetlerden elbette hesaba çekileceksiniz" (102/*et-Tekâsür*/8) âyetinde musibetin yanında verilen imkân ve nimetlerin de birer imtihan olduğu açıkça bildirilmekte, insanoğlunun başıboş bırakılmayacağı, (75/*el-Kıyâme*/36) fani dünyada verilen mal, mülk ve evlatların bir imtihan vesilesi olduğu (8/*el-Enfâl*/28) zikredilmektedir.

Yine Kur'an'da geçen "Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizin yaptığı işler yüzündendir. (Allah işlediklerinizin) bir çoğunu affediyor"(4/*en-Nisâ*/62; 28/*el-Kasas*/47; 42/*eş-Şûrâ*/30,48) gibi âyetler ise bazı musibetlerin meydana gelmesinde insanın da bizzat rolünün olduğunu haber vermektedir. Bu sebepten dolayı her birey, bu dünyada mücadele etmesi gereken musibetlerle karşılaşabileceğini olağan karşılamalı, insanoğlunun elinde olmadan başına gelen musibetin ise bir rahmet yönünün olduğuna inanmalıdır.

Musibete maruz kalan insanoğlu, aynı zamanda sabır imtihanına tabi tutulmaktadır. İnsanın kendinden kaynaklanmayan acı ve ıstırapların bir hikmetinin olduğunu düşünerek sabretmek, Allah'a isyan etmemek söz konusu imtihanın kazanılması demek iken, aksi davranışlar ise imtihanın kaybedilmesi anlamına gelmektedir. Çünkü Allah Kur'an'da "..Kim Allah'tan korkar, O'na karşı gelmekten sakınır ve (musibetlere) sabrederse hiç şüphesiz Allah bu gibi iyi davrananları mükafatlandırır" (12/*Yusuf*/90) şeklinde vaatte bulunmakta, özellikle insanın elinde olmadan meydana gelen musibet ve zorluklara karşı sabreden kişinin sonunda mutlaka mükafatlandırılacağı müjdelenmektedir. Böylece musibetin üstesinden gelinmesi için önemli bir faktör olan sabrın, aslında bir nimet olduğunu anlamaktayız.

Allah'ın insanoğlunu çeşitli sıkıntılarla imtihan edeceğini Kur'an'da birçok defa hatırlatması (2/*el-Bakara*/155-157; 7/*el-A'râf*/95; 21/*el-Enbiyâ*/35; 42/*eş-Şûrâ*/27; 67/*el-Mülk*/2), Müslüman düşünce geleneğinin bazı dönemlerinde musibetlerin Allah'ın insanlara gönderdiği bir tür cezası şeklinde yorumlanmıştır. Oysa Allah, musibetler ve zorluklarla sınama neticesinde insanların samimiyetini, inançlarındaki sadakatini, ihlaslarını sınamaktadır. Böylece musibet, insan kalbini geçici dünya hayatından, Allah'a ve âhirete çevirmek için bir vasıta olmaktadır. Musibetler, zorluklar bir yandan insana tecrübe kazandırırken, diğer yandan insanın şefkatini ve merhametini arttırmaktadır.

Yaşanan zorluklar karşısında Müslüman birey ve toplumların yılmadan mücadele etmesi ve var olan her türlü dini, mezhebî, siyasi, sosyal ve ekonomik sorunların çözümü için elinden geleni yapması gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki Allah'ın yardımı ancak kulun elinden geleni yapmasından sonra gelecektir. Bu bağlamda günümüzde Müslüman toplumların içinde bulunduğu açmazdan kurtulabilmeleri için yaşadıkları sıkıntılardan

ders almaları, musibet ve zorlukların tekrarını önleyecek tedbirleri almaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Aliyyu'l-Kari, *Şerhu'l Fıkhü'l-Ekber Li Ebi Hanife*, Daru'n-Nefais, 2. Baskı, Şam, 2009.
- Arpaguş, Hatice K., "Allah-İnsan İlişkisinde Rahmet ve Gazab", Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, İstanbul, 2005, S. 29, s.41-62.
- Aydın, Ferit, *İslam'da İnanç Sistemi*, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1955.
- Çağrı, Mustafa, "Musibet" maddesi, İslam Ansiklopedisi, T.D.V. Yayınları, 2006, C. 31, s. 255-256.
- el-Cevherî, İsmail b. Hammad, *es-Sıhah tacü'l-luga ve sıhahi'l-Arabiyye*, thk. Ahmet Abdulgafur Attar, Beyrut: Dârü'l-İlm li'l-Melayin, 1990
- el-Cevziyye, İbn Kayyim, *Kaza ve Kader*, çev. Murat Karaçizmeli, İstanbul: Karınca Yayınları, 2009.
- el-İsfahanî, Râgip, "N-F-S" maddesi, *Müfredâtü Elfâzı'l-Kur'ân*, thk. Adnan-Safvan Dâvudî, 1. Baskı, Beyrut: Daru'l-Kalem Yayınları, 1992.
- el-Kazvîni, İmam Ebu'l-Kâsım, *Şuabu'l-İman Muhtasarı*, İstanbul: Polen Yayınları, 2005.
- Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Gölcük Şerafettin ve Toprak Süleyman, *Kelâm*, Konya: Tekin Kitabevi Yayınları, 1998.
- Hûri, Said eş-Şartûnî, *Akrabu'l-Mevârid fî Fusahi'l-Arabiyyeti ve's-Sevâid*, Beyrut, 1989.
- İbn Manzur, Ebi'l-Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: Daru's-Sadr matbaası, 1994.
- İbn Teymiyye, *El-Kazâü ve'l-Kader*, thk. Ahmet Abdurrahim-Sayyid Jumayli, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-Arabi, 2008
- İmam Gazâlî, *İhya-u Ulûm'id-Dîn*, trc. Ali Arslan, İstanbul: Merve Yayınları, 2014.
- İmam Gazâlî, *Kimyâ-yı Saadet*, çev. Ali Arslan, İstanbul: Merve Yayınları, 2014.
- Kâdı Abdulcebbar, b.Ahmed, *Şerhu Usulu'l-Hamse*, thk. Abdulkerim Osman, Kahire, 1996.
- Kâdı Abdulcebbar, *el-Muhtasar fî Usulu'd-Dîn (Resailu'l-Adl ve't-Tevhid)*, thk. M.Umara, Kahire, 1971.
- Kara, Necati, "Kur'an ve Sünnette Bela-Musibet", EKEV Akademi Dergisi, Kasım, 1998, C.I, S.3, s. 33-58.
- Karagöz, İsmail, *Kur'ân'a Göre Musibetler Açısından İnsan ve Toplum*, 2. Baskı, İstanbul: Çelik Yayınları, 1996.

- Kasapoğlu, Abdurrahman, *Kur'an'da İman Psikolojisi*, İstanbul: Yalnızkurt Yayınları, 1997.
- el-Kurtubî, Ebî Abdullah, *Câmiu'l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 20 Cilt, Daru'l-Fikr, trs., y.y.
- Küçük, Raşit, "*İslam Kültüründe Sevgi İçin Kullanılan Kavramlar (Muhabbet, Meveddet, Rahmet ve Merhamet)*", İslam Ahlâkı ve Sevgi sempozyumu tebliği, Ankara: TDV Yayınları, 2007, s. 73-90
- el-Mâturidî, Ebu Mansur, *Kitâbu't-Tevhid*, thk. Muhammed Aruçi, Ankara: T.D.V. Yayınları, 2003
- el-Mâturidî, Ebu Mansur, *Te'vilâtu'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Vanlıoğlu, 17 Cilt, İstanbul: Daru'l-Mizan Yayınları, 2005.
- Merdin, Kemalettin, *Kur'an-ı Kerim'de Rahmet Unsurları*, (Basılmamış yüksek lisans tezi), Çanakkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Mert, Muhit, *Kelam Tarihinin Problemleri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- en-Nevevî, Muhyiddin, *Riyâzu's-Sâlihîn*, çev. M.Emin Özafşar-Bünyamin Erul, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2013.
- Nuru'l-Arabî, Muhammed, *Nesefî Akaidi Şerhi*, haz. Mehmet Serhan Tayşi, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1993.
- Özarslan, Selim, "*Doğal Afetlere/Musibetlere Yönelik Düşünceler*", IV. Din Şurası Tebliğ metni, Ankara, 2009, s. 469-480.
- er-Râzi, Fahreddin, *Mefatihul-Gayb*, İstanbul: Şirket-i Sahafiye-i Osmaniye, 1307.
- es-Suyutî, Celalüddin Addurrahman b. Ebî Bekr, *el-Câmîu's-Sağır fi Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezir*, Kahire, 1982.
- et-Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerîr, *Câmiü'l-beyân an te'vili Âyi'l-Kur'ân-Tefsirü't-Taberi*, thk. Ahmad Abdurrazik Bekrî vd., 4.Baskı, 10 Cilt, Kâhire: Dâru's-Salâm, 2009.
- Topaloğlu, Bekir, *Kelam ilmi*, İstanbul, 1985.
- ez-Zamahşeri, Muhammed b. Ömer, *Tefsiru'l-Keşşaf an Hakaiki Gavamidi't-Tenzili ve Uyunu'l-Evâkili fi Vucuhi't-Te'vil*, thk. Abdurazzak el-Mahdi, Beyrut: Daru't-Turasi'l-Arabî, 1997.
- Ан-Найм, *Арабча-Ўзбекча Изохли Луғат*, Абдулла Қодирий Номидаги Халқ Меъроси Нашриёти, Тошкент, 2003.
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.56-dee-e9c993488.51703762 kaynağından 10 Mart 2016 tarihinde alınmıştır.